Д-р Иван Гаджев е една исторически удивителна личност - с изключителна съдба, пълна с перипетии. Баща му е бил учител в Основното училище „Братя Миладинови" в Неврокоп, където е преподавал от 1924 година до деветосептемврийския преврат през 1944 година. През 1927 г. става член на ВМРО и проявявайки се като добър организатор и оратор, става касиер на Околийския комитет на воеводите. Той отрано е разбирал утопията на комунистическите идеи, които споделяли негови приятели, и активно се противопоставял на техните акции да вият знамена на 1 май.

След превратът на 19 май 1934 година бащата на д-р Иван Гаджев и други активисти на ВМРО биват арестувани и пратени в лагер в град Ловеч. Този лагер не е по подобие на по-късните комунистически лагери и може би затова баща му остава жив, за да бъде арестуван от неговите „приятели" на 9 септември 1944 година. След арестуването му заедно с още 18 негови съмишленици те са убити край Добринище. Не е имало нито следствие, нито съд, нито присъда, нито обвинение, нито защита от адвокат. Груповото убийство става на 5 октомври 1944 г.

Новата модерна сграда на създадения от д-р Гаджев Институт по история на българската емиграция в Северна Америка.

СЛЕД ДЪЛГОГОДИШНА ЕМИГРАЦИЯ В ЩАТИТЕ:

Най-успелият дисидент създаде духовно средище в родния Неврокоп

Доктор Иван Гаджев започва като трудовак в България, минава през лагерите, за да стигне до просперитета зад Океана

Константин ПАШКУЛЕВ

Д-р Иван Гаджев е роден в Неврокоп, където завършва гимназия през 1954 година. След това трамбова настилки в пътните отсечки Разлог - хижа „Яворов" и Банско - хижа „Вихрен" като трудовак. После бива приет във Фармацевтичния институт, но политическата му „характеристика" му попречва да се възползва от добрия изпитен бал и не може да получи висше образование. Бъдещият доктор минава през баташкия водносилов път, но желанието му да учи не стихва. Мечтата му била да завърши химия, но практическият му разум подсказва, че личните предпочитания трябва да отстъпят пред разумния шанс за по-непопулярни специалности, и то - ако изпитната комисия си „затвори очите".

Така попада в Старозагорския ветеринарен техникум. Там, както разбира по-късно Иван Гаджев, преподавателят по анатомия д-р Найден Проданов проявил човечност или прикрито съчувствие, като се погрижил въпросите около семейното му битие да минат на заден план. „Комунистическите управници бяха решили, че е чудесно да се опират само на верни хора в престижните специалности, но все пак някой трябваше да върши и професионално непрестижните дейности, казва д-р Гаджев. - Обърналият се след време зар на съдбата направи безработни мнозина мои връстници от непристъпния тогава Институт за международни отношения, докато аз получавах добри доходи от собствената си клиника в Детройт", със снизходителна усмивка споделя дългогодишният неврокопски емигрант.

След завършването си

ветеринарният доктор Иван Гаджев е разпределен да обслужва 16 гранични села и 3 ТКЗС-та в Неврокопския край,

без да има на разположение дори едно магаре за придвижване при спешни случаи. В същото време накърненото му още в детството чувство за човешко достойнство поражда у него дързостта смело да иска обяснения защо е убит баща му, отнет е родният им дом и са изхвърлени на улицата с оцеляла покъщнина, защо години наред е трябвало да живеят в коптор без канализация и елементарни хигиенни условия. Тогава репресивният апарат го взема на мушка.

Известен функционер от Окръжния комитет на партията предупредил майка му, че „си вре носа там, където лесно може да му бъде отхапан". На окръжна конференция през април 1968 година д-р Гаджев е обвинен в „съзнателно саботиране на важни ветеринарни мероприятия". Докторът отговорил аргументирано на клеветите, като обяснил, че заварил работното място вакантно, тъй като другите му колеги с партиен билет са предпочели уютните градски кабинети. Следва тотален отказ от партията на иска на д-р Гаджев и брат му да си откупят незаконно отнетата им къща и тогава на него му става ясно, че личността му ще увеличи броя на политическите затворници.

Няколко дни след това по те мили семейни събирания около скромната ни трапеза на Бъдни вечер, на които сигурно никога вече нямаше да присъствам, без лукнат цент в джоба си, дори с дълг към Червения кръст, който покри разходите ми по пътуването, аз трябваше като след прераждане да започна нов живот."

На д-р Иван Гаджев му предстои труден път. А той искал да докаже преди всичко на себе си,

че не е второ качество човек,

което дотогава методично му било набивано от социалистическите идеолози. С едва няколко английски думи в речника си той трябва да премине по неизбежните за емигранта пълзячки към утвърждаването. Започва нова си живот, като мие бутилки в предприятие на безалкохолния концерн „Кола-кола", разнасял е каси, но е отделял време да се подготви за сериозния изпит по английски език в Детройтския университет. След това се бори с над 500 въпроса по ветеринарна медицина, за да изкара едногодишен последователен стаж върху обслужването на дребни и големи животни. След извоюване на добра атестация му предстоят отделни щатски изпити за право на практикуване в определен регион. „Смея да твърдя, че нямa български ветеринарен лекар с толкова дипломи по

След като пресича нелегално границата

и следва неуспешен опит на пратените по следите му специални майор Шишков и капитан Геров да го хванат, той се озовава в бившето българско село Черешово, описано от писателя Людмил Стоянов в романа „Холера". Тук бива приет от потомци на български бежанци, след което прекарва три месеца в емигрантския лагер „Лавърион". След това, на 22 декември 1968 година, д-р Гаджев стъпва на американска земя. „Америка ме посрещна с предколедно оживление и суматоха, с пъстрите огньове на гирлянди и примамливи ухания, които предизвикваха спазми в празния ми стомах. На рождената ми дата, със спомена за традиционните ни гуменки и с протрит работен панталон Иван Гаджев от един хълм зад граничната ни бразда с Гърция направил афектирано жест на „среден пръст" по посока на непристъпната годешевска гранична застава.

стените на кабинета си - от Мичиган, Охайо, Ню Джърси, канадския град Онтарио и други. Но и дълги години този изпитен маратон стряскаше сънищата ми успоредно с изтегляни неподходящи въпроси и поредното пресичане на граничната полоса, където ме дебнеха „калашниците".

В духа на старите патриархални традиции д-р Иван Гаджев прави семейство и създава пет деца. „Завоюваният професионален авторитет ми позволява да се смятам над средната класа. Така удобно бе да се свия в черупката на частния си егоистичен интерес! Но наблюдавах как неизбежно се мени скалата на ценностите у новите, вече американизирани потомци на някогашните скромни български емигранти, как за новодошлите преселници ангажираността с тукашната общност и нейните патриотични мероприятия отива на заден план. Напускаха ни личности - легенди, посветили своя живот в защита на македонската кауза и българските интереси, а заедно с тях и спомените им, архиви, ценни документи и книги. Чувствах своята част от отговорността пред вероятността идните поколения на най-старите наши изселници у нас и в чужбина да изгубят представата за корените си за борбите и преживяванията на дедите си. Затова не пожалих време, сили и средства да спасявам от праха на забравата всичко онова, което намирах като ценно наследство. Нима неугледният сега вид на църковната утвар, около която си станали първите святби на наши прищълци, съпричастна и към детския плач от свидните за общността първи кръщенета, не е неизменна част от завещаните ни исторически ръкописи! Нима спомените на Ерик Сониксен, Петър Ацев, Христо Низамов, Лабмо Киселинчев, Христо Анастасов, д-р Иван Дочев, Христо Огнянов и много други родолюбци и съмишленици на националната ни кауза трябваше да се закрият!"

Именно с това свое патриотично-житейско верую през 1976 година в специално достроена част към дома на д-р Иван Гаджев

възниква Македоно-българският научен институт „Свети Климент Охридски",

създаден и финансиран единствено с негови средства. Основната цел на д-р Гаджев е да бъдат спестени опити за едностранчиво или тенденциозно тълкуване на факти, документи и събития, свързани с дългия и лъкатушещ път на македонската идея. Институтът отпечатва или спонсорира за тази подготовка около 20 издания.

След демократичните промени през 1989 година д-р Иван Гаджев се завръща за първи път в родния си град Неврокоп и решава да се установи завинаги тук. Закупува голям терен в центъра до родната си къща и построява внушителна триетажна сграда в модерен архитектурен вид, която става център на Института за история на българската емиграция в Северна Америка. Там той влага значителни средства, които през годините с заделял, като по този начин е натоварвал семейния бюджет.

„Не съм много богат човек, не съм и филантроп, както не наричат някои, надяващи се на финансова помощ. Вместо да създам фондация, чиито пари нямаше да стигнат до повечето от тези, за които щяха да бъдат предназначени, аз предпочетох да създам този своеобразен храм на част от нашата история, макар и не от най-романтичния й период. Смятам се за обикновен, успял в някаква степен български емигрант, който обича и не забравя българските си корени - любов, засукана в буквалния смисъл на думата с майчино мляко по угарите. Защото точно по угарите протече сиротното ми детство, след като на 5 срещу 6 октомври моят баща, учителят Илия Гаджев, сподели зловещата участ на немалкото достойни българи, избити без съд и присъда, чиито кости близките им така и не оплакаха!"

Първият луксозен и огромен том на „История на българската емиграция в „Северна Америка - 1860-1944 г." в 650 страници д-р Иван Гаджев издаде през 2003 година. Това е изключително обемна историография, която е предхождана с изследване на много документи, събития, факти, личен архив и спомени. Вторият том, който обхваща периода на емиграция от 1944 до 1989 година и излезе през тази година, е още по-обемен и аналитичен и обхваща 815 страници. По повод излизането на втория том от замислената трилогия преди няколко седмици д-р Гаджев бе гост в сутрешния блок на bTV. Очаквайте интервю с просперираща неврокопчанин, което той пожела да даде специално за в-к „Вяра", както и поредица от материали, които той ще предостави единствено за нашия вестник.